

RUS MODERNLEŞMESİNDE SON AVANGART FENOMEN: OBERİU

(BİR OBERİU GÜNLÜĞÜ)

M. Özlem PARER*

Öz

20. yüzyıl eşiğinde kültür ve sanat dünyasında modernleşmenin yaşandığı süreçte Rus edebiyatı için OBERİU, yenilikçi ve özgür sanat anlayışının yok edilmesiyle bir dönemin bitişinin ve aslında edebiyatta Stalin diktatoryasının başlangıcının sembolüdür. Gümüş çağda avangart hareketlerin son parlak örneği olan OBERİU, 1927–1930 yılları arasında üç yıldan kısa süreyle varlık göstermiş, ortak manifestosunun dışında bir ürün bırakmamıştır. Buna karşın, dönemin gerçeklerini özgün yeteneklerinin esinlediği anlatım tarzlarıyla aktarmak üzere bir araya gelen, çoğu genç ozanlardan oluşan grubun önde gelen temsilcisi, şiirlerinin ötesinde daha çok minyatür düzyazıları ve oyunları ile tanınan Harms olmuştur. Parodi, absürt diyalog ve grotesk öğelerinden yararlanan Harms, Batı Avrupa tiyatrosunun geç dönemde keşfettiği absürt tiyatrosunun özünü Yelizaveta Bam adlı oyununda aktarmıştır. OBERİU temsilcilerinin bir kaçış olarak sığındığı çocuk yazını ürünleri de hâlâ bu alanın en seçkin örnekleridir. Bu çalışmada OBERİU'nun ortaya çıktığı ve tarihten silinmeye çalışıldığı koşullar, temsilcileri, manifestosu, genel ilkeleri ve sanat anlayışı dikkate alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: OBERİU, Çinari, Harms, Vvedenskiy, Gümüş Çağ, Avangart, Absürt tiyatro, Stalin terörü

Abstract

The Last Avant-garde Phenomenon in Russian Modernization: OBERIU

(A Diary of OBERIU)

OBERIU, for the Russian literature at the threshold of the 20th century when the modernization process took place in culture and the art world, is the symbol of the end of an era and actually the beginning of Stalin's dictatorship in literature by the demolition of innovative and liberal sense of art. As the last bright example of avant-garde movements in the Silver Age, OBERIU, existed for less than three

* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi. parer@gazi.edu.tr Bu konunun kaynak araştırmasında Sayın Meriç Tuncer büyük emek verdi. Kendisine özel teşekkürlerimi ifade etmek isterim. M.Ö.P.

years between 1927 and 1930, and left no artwork except his common manifesto. However, Kharms, better known for his miniature prose and plays than his poems, became the leading representative of the group most of whose members were young poets who came together with the aim of conveying the realities of the period with their turns of phrase which drew inspiration from their original talent. Kharms who made use of parody, absurd dialogues and elements of the grotesque, conveyed the essence of Theater of the Absurd, which was discovered late by Western European theater, in his play Yelizaveta Bam. Children's writings, in which representatives of OBERIU took refuge as an escape, are still distinguished examples of this area. In this article, conditions under which OBERIU emerged and were tried to be erased from history, and its representatives, manifesto, principles and sense of art are studied.

Keywords: OBERIU, Chinari, Kharms, Vvedensky, Silver Age, Avant-garde, Theatre of the Absurd, Stalin's terror

19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş dönemi, Rus kültür tarihinde Avrupa'daki *fin de siècle* dönemine tarih ve öz açısından benzer biçimde yaşanmıştır. Bununla birlikte gümüş çağ, geleneklerin yanı sıra materyalist ve idealist dünya görüşlerine başkaldıran yeni sanat anlayışını yansıtan şiirleriyle edebiyatta modernleşmenin öncüsü ve savunucusu oldukları iddiasıyla kendini tüm dekadan akım ve oluşumların üzerinde gören ve bu döneme her biri ayrı ayrı damga vuran sembolizm, fütürizm, akmeizmin ardı sıra OBERIU gibi, avangart sanat iddiasını paylaşan gruplarla Rus edebiyatında altın çağın sonrasında yenilikçi, modern, renkli, hareketli, bir o kadar da karmaşık bir dönemi anlatmaktadır. Gümüş çağda avangart fenomenin son kuşağı olan OBERIU ("Gerçek Sanat Topluluğu"), 1927–1930 yılları arasında Peterburg'da genç ozanları bir edebiyat oluşumu altında birleştiren gruplardandır. OBERIU'nun etkinlik gösterdiği bu dönemde LEF, Serapion Kardeşler, Pereval, Proletkult gibi pek çok oluşumla birlikte, grup ve akımlardan bağımsız yazmayı yeğleyen, hatta anavatanını terk ederek yaşamak ve yazmak zorunda kalan ünlü yazarlarla Rus edebiyatında büyük göç dalgası da başlamıştır. 20. yüzyıl başlarındaki modern ve özgür sanat döneminin bitişi olarak, güdümlü sanat anlayışına uymayacak tüm uygulamalara darbe indirilmesine karşın, özellikle OBERIU'nun 1930'daki sonu dikkate alınmaktadır. (Roberts 22) Böylece üç yıldan kısa süreyle varlık gösteren OBERIU, bir tarihsel dönemecin sembolü olmuştur.

OBERIU'nun önde gelen temsilcisi Harms'tır. Ozan, yazar, dramaturg Harms'ın veya gerçek adıyla Daniil İvanoviç Yuvaçyov'un dünyaya geldiği 1905 yılı, Rusya tarihinde politik, ekonomik, sosyal ve kültürel büyük değişimleri izleyen pek çok düş kırıklığının yaşandığı bir dönüm noktasıdır. Harms'ın da içinde yaşadığı büyük reformlar ve devrimler döneminin bu

zorlu yıllarını, hukuk, politika ve yayıncılık alanlarında ün yapan İsaak Şteynberg'in 20. yüzyılın başında "Rusya *devrim* kelimesinden daha sihirli bir sözcük bilmiyordu" sözleri özetlemektedir. (Riasonovsky ve Steinberg 419) Gümüş çağda yetişen Harms da sanatının gerek içeriği, gerekse sunumu açısından bu dönemin devrim algısının bir yansıması oldu, yazgısı onu da devrim sonrasında baskı rejiminin kurbanlarından biri kıldı.

Sanat yaşamının ilerleyen yıllarında çeviriler yapan Harms'ın Almanca ve İngilizceye hâkimiyeti çocukluğundan beri çok iyiydi; Peterburg'daki Alman okulu Petershule'de eğitim görmüştü. Yaratıcılığında yabancı dil bilgisinin, kuşkusuz yeri olacaktır. Sayısız takma ad kullandığı halde, 1924 yılından itibaren kendiyi özdeşleştirdiği Harms sözcüğünün yabancı dillerde çağrışımı vardır. Bu adı "cazibe, büyü, çekicilik" anlamındaki Fransızca "charm" ya da "zarar" anlamındaki İngilizce "harm" sözcüklerinden türettiği düşünülmekte ve adıyla kişiliği arasında uyum aranmaktadır. (Daniil Harms) Çocukluğundan beri aşırı yapmacık davranışlara, oyunlara eğilimiyle günlük yaşamını tiyatro sahnesine benzeterek dışa vuran doğasının ileriki yıllarda Harms'ın sahnedeki rahatlığında ve abartılı hareketlerinde kendini gösterdiğini düşünmek mümkün. Harms 1924 yılında Leningrad Elektrotehnikum'a girdi, ancak bir yıl sonra edebiyatla uğraşmak için öğrenimini bıraktı.(Nikolayev 724) Eğilimlerinin yeteneğini imlediği ozan ilk gençlik yıllarını Rus edebiyatında avangart sanat anlayışı döneminde geçirdi. Kimi araştırmacılarca 1910–1932 yılları arasında üç dönemde ele alınan Rus avangardı içeriksiz, soyut sanat kuramı üzerine gelişmiş çok çeşitli akımları kapsamaktadır. Picasso ve Braque'in geliştirdiği kübizm, Matisse'in etkili olduğu fovizm, Marinetti'nin yaydığı İtalyan fütürizmi ve ekspresyonist anlayışların etkisiyle doğmuş, Batı avangardı ve modernizminden etkilenmiştir. (Russkiy avangard)

Günümüzde saç stilleri için bile kullanılan "avant-garde"ın ortaya çıkış sürecinde modernizmden ayrılması gerekir. Avangart fenomen, teknolojik uygarlık sürecinin yaşandığı 20. yüzyılda, sanatsal estetik tepki olarak dalga dalga tüm dünyaya yayılmıştır. Dünya çapındaki avangart fenomeninin ortak özellikleri arasında, deneyselliği ve devrimci yıkıcılığı, "burjuva", "akademik" ve "geleneksel" sözcükleriyle klişeleştirilen, genel düzlemde tutucu kültürel değerlere, görsel sanatlar ve edebiyat alanında 19. yüzyılda benimsenen gerçekçilik ve natüralizme özgü, görünen gerçeklik algısına kesin karşı çıkışın, sanatsal anlatımın biçiminde, yöntemlerinde ve anlatım araçlarında skandal nitelikli, klasik edebiyat açısıyla bakıldığında absürde varan, tam anlamıyla kökten yenilikçi anlayışın ortaya koyulması bulunmaktadır. (Bıçkov) Sanat alıcısını farklı biçimlerde etkilemeyi, hatta açıkçası sarsmayı amaçlayan bir hareket olarak yorumlanabilir. Harms'ın yer aldığı gruplar ve sanat anlayışı, bu özellikleri tamamen yansıtmaktadır.

Avangart yazar, modern yazardan farklı olarak bir odaya kapanıp masa başında yazmak yerine alıcı kitle karşısında son derece aktif, etkileyici, hatta tam anlamıyla agresif bir sunum gerçekleştirmelidir. Aslında avangart yazarın skandal çıkarması ve kitesini şoke etmesi beklenmektedir. Ünlü Rus filologu ve semyotik uzmanı M.İ. Şapir'in avangart sanatın "gerçek olması başlıca erektir; sanatın hayrete düşürmesi, sarsması, karşı tarafta aktif tepki uyandırması beklenir. Bu sırada tepkinin ani, anlık olması, uzun süreli ve yoğun bir estetik biçim ve içerik algısının yaratılması beklenir" sözleri, (Rudnev) 1920'li yıllarda özellikle Peterburg'da şiir okumaları için düzenlenen skandal dolu gecelerin çıkışına ışık tutmaktadır. OBERİU'nun, adını Latince "köken, kaynak" anlamındaki sözcükten alan Radiks tiyatro grubunun düzenlediği böyle bir gecede beklenen etkiyi uyandıramadığı, aslında sansasyonun çıkmadığı sahne sunumunda, "deneyimli skandalist" olarak anılan ünlü Rus biçimcisi V.B. Şklovski'nin¹ bu açığı kapatmak üzere sahneye çıktığının aktarılması, bu durumu özetlemektedir. (Rudnev) Bu dönemdeki sahne sunumlarının kültür tarihindeki en olumlu ve somut katkısıysa, o yıllarda yayınlanmayan, hiçbir yerde duyurulmayan yapıtların günümüze ulaşmasının sağlanmasıdır. Nitekim Harms'la birlikte OBERİU'nun başta gelen temsilcilerinden Vvedenskiy'in 1926 ve 1927 yıllarında Leningrad Ozanlar Birliği'nin derlemelerinde yetişkinler için yazdıkları şiirlerden yalnızca ikisi yayınlanmış, diğerleri ise ancak bu sahne sunumları, okumalar ve elyazmalarıyla duyurulmuş, yaygınlaştırılmıştır. (Kasack 72; Kobrinskiy 219)

M.İ. Şapir'in sözünü ettiği sarsıcı tepki, skandalla biten şiir geceleri, OBERİU'nun özünü değerlendirmede de belirleyici olmaktadır. Sahne sunumları dikkate alınarak "şaklaban ve büyücü" olarak anılan Daniil Harms avangarda, grubun "düşünür ozan"ı Aleksandr Vvedenskiy modernizme dahil edilmektedir. (Avangardskoye iskusstvo)² Bu belirleme, ayrıca grubun karmaşık yapısını da göstermektedir.

Harms'in da bu tür skandallara açık ilk sahne deneyimi Vvedenskiy ve Tufanov ile tanışmasıyla oldu. 1925 yılında A.Vvedenskiy ile birlikte A. Tufanov'un (1877–1941) "DSO Akılötesi Dilciler Tarikatı"na ("Orden zaumnikov DSO") katıldı ve edebiyat gecelerinde yer aldı. Bu grup 1926 yılında "Sol Kanat" ("Levyıy flang") adıyla yeniden yapılandı. Bu yeni oluşumda "Çinari" de yer alıyordu. Harms ve Vvedenskiy'in her iki

¹ Rus biçimciliği ve V.B. Şklovski konusunda bkz. M.Ö. Parer, *Rus Biçimciliği ve Şklovski*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2004; M.Ö. Parer, "Rus Biçimciliğinde 'Yabancılaştırma' Yöntemi", *Littera*, Ankara, 2003, 12, ss.167-177.

² Aynı kaynakta avangardın dünya çapında tanınan temsilcileri olarak Salvador Dali ve Rus edebiyatından Mayakovski gösterilmektedir.

oluşumda da bulunmasıyla "Çinari" ile OBERİU'nun kısmen kesişme noktaları ortaya çıkarıldı. Ancak "Çinari"nin, OBERİU'nun özü olduğunu düşünmek büyük yanlışlık olarak görülmektedir. (Jakkard 116) OBERİU'nun çağdaş edebiyat sürecinde, hatta edebiyat dışında sinema, tiyatro, müzik, resim gibi sanat dalları arasında sentez sağlamaya çalıştığı ve sanatsal ilkeler belirlediği, "Çinari"ninse daha kendine dönük, dostane bir ruhu olduğu ve birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. (Kobriniski 188) "Çinari"de felsefe, psikoloji ve edebiyat alanlarına ilgi duyanlar, ayrıca Rus fütüristlerinin "sessiz dahi"si olarak anılan Hlebnikov'u benimseyenler bir araya gelmişti. Yarı ironik yarı mistik bir tonlamayla "çin" sözcüğünden türettikleri grup adıyla kendilerine özgü "rütbe"leri ya da "mertebe"leri olduğunu anlatıyorlardı.³ Vvedenskiy'in bu sözcüğü resmi bir rütbe düşüncesinden çok, tinsel bir mertebe, makam anlamında türeterek kendisini de absürt, "saçmalık oto-ritesi" (avto-ritet bessmislitsı)⁴ kademesinde gördüğünü grubun diğer katılımcılarından Ya. Druskin aktarıyordu. (347) Harms ise eski dilde "bakmak, gözünü dikerek bakmak" anlamındaki "vzirat" fiilinden türetilen ve "gören" anlamına gelen "mertebe"siyle "Çinari"de "vziralnik" olarak anılıyordu. Grubun mistik yaklaşımı dikkate alındığında, bu seçimin sıradan olmadığı kolayca akla gelecektir. Sanatın ve yaşamın yenilenmesi arayışında, yeni bir dünya algısında, görme ve görme biçimlerinin önemi, kısa süre öncesinde Rus biçimcilerinden Şklovski'nin özellikle değindiği bir konudur. "Görme" yoluyla oluşan yeni dünya algısı ayrıca avangart sanatçının eski sistemi yıkan, yeni sistemin kurucusu, "peygamber"i olma rolünü benimsemesiyle örtüşmektedir. Bu yaklaşımımızı, ozanın Harms takma adından önce kullandığı ve aynı sözcüğe benzetmeyle türettiği Çarms takma adı da desteklemektedir. Çarms, "büyü, efsun" anlamındaki "çarı" sözcüğünden türetilmişti. Bu dönemde peygamber-ozan yaklaşımı OBERİU ve Rus biçimcilerinden önce sembolizmin iddiasıydı.

Adı "obyedineniye realnogo iskusstva" sözcüklerinin kısaltması olan OBERİU, 1927 sonbaharında oluştu. Bu gruba genç ozanlar D. Harms (1905–1942), A. Vvedenskiy (1904–1941), N. Zabolotskiy (1903–1958) ve İ. Bahterev (1908–1996) ile birlikte Ya. Druskin (1902–1980) ve L. Lipavski'yin (1904–1941) dahil olduğu "Çinari" üyelerinin dışında V. Levin (1904–1941), Yu. Vladimirov (1909–1931) ve ardından K. Vaginov (1899–

³ A.Stoun-Nahimovskaya'nın yorumuna göreyse "çinar" sözcüğü "yaratmayı bilen" anlamındaki Slavca kökenli sözcükten türetilmiştir. (Jakkard 347) Sözcük sistematik olarak anlam kaymasına uğratılmış, günlük dilde "aşırı rahat ve afacan çocuk" anlamında, jargon karşılığı "enfant terrible" olarak kullanılmıştır.(116)

⁴ Burada sözcük Rusça aslına bağlı olarak bölünmüştür. Vvedenskiy'in bu uygulamayla sözcük algısında farklı çağrışımlar yaratmak istediği düşünülebilir.

1934) da katıldı. N. Oleynikov (1898–1937) gruba katılmasa da sanat ve yaşam anlayışı açısından yakındı. Rus avangardını resim alanında özellikle "Siyah Kare" ile temsil eden K. Maleviç, OBERİU ile aktif olarak çalıştı. Rus avangardının öncüsü, analitik sanatın kurucusu ve kuramcısı P. Filonov da gruba yakındı. Bu ressamlar, OBERİU'nun tıpkı Rus fütüristleri gibi resimle bağlantısını vurgulamaktadır. OBERİU'nun doğuşundaki düşünce adına da yansdı; dönemin tek sanat hareketi olma iddiası "*Gerçek Sanat Topluluğu*" karşılığındaki sözcüklerin kısaltmasında simgelendi. Bu kısaltma Rusça yazıma uygun ОБЕРІУ şeklinde olabileceken, Harms tarafından ОБЭРІУ olarak değiştirildi. Hatta buradaki "Э" seslisinin kısaltmanın açılımında hiçbir sözcük karşılığı yoktu. Kısaltmanın sonundaki "U" seslisiyse, her hangi bir sözcükten bağımsız olarak yer aldı ve bu sesliyle, yaygın olarak akımları tanımlamada kullanılan "-izm" sonekine bir alternatif üretildi. "U" seslisi ayıca grup üyelerinin sanatlarında yer verdikleri komik etkiyi yansıtmakla da işlevselleştirildi. (Jakkard 188; Kasack 289) Grubun kısaltma adı, sanat yaklaşımlarının özünü temsil ediyordu.

OBERİU'nun tarihsel rolünü avangart sanat akımlarına ilgi duyan, yazar, edebiyat araştırmacısı ve tarihçisi N.İ. Harciyev özetlemektedir: "(Oleynikov dışında) tek bir satır bile yayınlamadan tam bir akım ortaya çıkaran nadir bir örnek".(Kobrinskiy 185) Harciyev'in bu saptamasına, Harms ve Vvedenskiy'in 1926 ve 1927 yıllarında derlemelerde yayınlanan ikişer şiirini de eklemek gerekmektedir. Söz konusu iki şiir, Harms ve Vvedenskiy'in çocuk yazını ürünlerinin dışında kalan ve yaşadıkları sırada yayınlanan yegâne şiirleri olması açısından da önemlidir.

OBERİU ilk olarak 24 Şubat 1928'de "Üç Sol Saat" adıyla düzenlenen edebiyat gecesinde kendini gösterdi. Bu gecenin ilk saatinde OBERİU manifestosunun ve ozanlarının şiirlerinin bazı kaynaklara göre (Jakkard 189) üç tekerlekli bisiklet üzerinde gerçekleşecek "tiyatral bir sunumla" okunacağı, ardından Harms'ın oyunu *Yelizaveta Bam*'ın sergileneceği, üçüncü saatteyse OBERİU'nun sinema üzerine görüşlerinin açıklanacağı ve Razumovski'nin "Kıyma Makinesi-1" ("*Myasorubka No:1*") filminin gösteriminin ve film üzerine tartışmanın yapılacağı duyuruldu. Film gösterimi sırasındaki caz dinletisiyle, OBERİU'nun sanatsal sentez anlayışı da ortaya çıkıyordu. Afişte aynı zamanda ozan N. Kropaçev'in şiirlerini Rusya'nın kuzey ucunda bulunan Arhangelsk'te okuyacağını bildirilmiş olması Peterburg'luları çok güldürdü.⁵(Mints) Bu gece, sabaha dek sürdü.

⁵ Jakkard'ın çalışmasında Kropaçev'in şiirlerini, aynı gece *Yelizaveta Bam*'daki rolünü oynamadan önce, bu gecenin düzenlendiği "Dom peçati" binasının yakınlarında Neva ile Sadovaya caddelerinin köşesinde okuyacağı belirtilmektedir. (189, 410) Özellikle gümüş

Rus biçimcilerinin en ılımlı temsilcilerinden Boris Eyhenbaum'un şaşkınlığını ve tepkisini gizleyemediği ıslıkların, nidaların, alkışların yükseldiği bu gecede, Bahterev'in anılarında aktardığı gibi, "bir mucize" oldu ve son ana kadar tek bir izleyici bile salonu terk etmedi. Salonun dekorasyonu gecenin atmosferine dair bazı izlenimler vermekteydi. Duvarlarda, Rus avangardının OBERİU'yu destekleyen ünlü ressamlarından, Leningrad kuşatması sırasında 1941'de açlıktan ölen Filonov ekolüyle hazırlanmış, "neşeli bir şizofrenin sayıklamasıyla taze kesilmiş et satan kasap vitrini arasında bir şey"e benzeyen geniş dekorlar asılıydı. (Jakkard 190) Dekorla birlikte tüm programın bir sentez oluşturduğu, 1928–1929 yıllarında OBERİU'nun sinema kolunda çalışan, senarist, rejisör K.B. Mints'in bu geceye ilişkin anılarında film gösterimine dair sözleriyle aydınlanmaktadır. "Kıyma Makinesi" adlı filmin ilk kareleri sonu olmayan bir yük treninin geçişiyle başlar. Tren cepheye asker götürmektedir. Filmde trenin geçişi o kadar uzundur ki, sabrını yitiren seyirci ıslıklar arasında "Ne zaman gelecekler?" diyerek bağırır. Trenin uzun geçişi sonrasında bir tiyatro sahnesinde oluşturulan savaş görüntülerinin canlandırıldığı çarpışmalar sırasında film kareleri kısılır, kopuk kopuk sahnelerle bu korkunç tabur "kıymı"ı kana bulanır, parça parça film kareleriyle bir tür "kıyma" görüntüsü oluşur. Sessizlik çöker. Ardından perdeye bir manzara yansır. Asker dolu yük treni yeniden geçmektedir. Mints'in aktardığı üzere, bu aslında savaş karşıtı bir film dizisinin ilkidir. Mints gecenin sonunda "Dom peçati"den çıktığında o geceyi paylaşanların sokakta hâlâ konuştuklarını anlatır ve bu olayla ilgili anılarını eğlenceli bir anekdot olarak bitirir: Peterburg sirk müdürü grubun aynı geceyi "Üç Sol Saat" adıyla bu kez sirkte yinelemeyi önermiştir.(Mints)

OBERİU'nun "Üç Sol Saat" adlı gösterisinin hemen sonrasında "Krasnaya gazeta"da yayınlanan sert makalenin ardından devamı olmadı. (Kobrinskiy 189) "OBERİU'cular" sözcüğündeki harflerin tersten dizimiyle oluşan "Iturebo"⁶ başlıklı gazete yazısında Lidiya Lesnaya, Ozanlar Birliği Başkanı'nın "OBERİU'cularla ilgili kişisel görüşlerimi açıklayabilirdim, (...) ancak yapamam; resmi görevli bir kişiyim ve salonda hanımlar var" dediğini de yazdı. (Jakkard 411) Lesnaya'nın yazısında bu avangart gecenin yenilikçi ruhtan uzak olduğu da vurgulanıyordu: "Kareli şapkalar, kızıl-sarı peruklar, oyuncak atlar. Eğlenceli olmayan bir sirk gösterisine kasvetli bir müdahale, hiçbir zaman ellenmemiş nesnelere. Fütüristler burjuvayı sarsmak

çağa ilişkin tarihler, isimler, olgular açısından çeşitli çalışmalar arasında çelişkiler olduğu daha önceki çalışmalarımızda da kişisel olarak dikkatimizi çekmiştir.

⁶ Bu yazım, Rusça'nın yazım kurallarına tamamen aykırıdır ve ortaya çıkan sözcük anlamsızdır. Ancak ilk bakışta bile, fütürizm gibi şiir dilinde devrim düşleyen avangart sanatlarla çağrışım yapmaktadır.

için yanaklarına diyezler çiziyordu. 1928 yılında kimseyi kızıl bir perukla şaşırtamazsınız, korkutacağınız kimse yoktur".(Jakkard 190) Harms'ın günlüklerinden yansıyan tonlamayla bu eleştirilerin olumsuz etkisine karşın, OBERİU'nun sunumlarını "Dom peçati"nin küçük salonunda hıncahınç dolu bir kitle karşısında sürdürdüğü belirtilmektedir. (Jakkard 191) Bu gösterinin duyurusuyla aynı sayfalarda grubun manifestosu da yer alıyordu.

OBERİU'nun varlık gösterdiği yıllarda yayınlanan tek ürünü, "Afişi doma peçati"nin 1928 yılı 2.sayısında yer alan manifestosu oldu. Ortak yazarlığın ürünü olan manifestoda Harms, grubun ozan ve dramaturg temsilcisi olarak anılmaktadır. (*Manifest OBERİU*) Manifestoda grubun etkinlik alanı edebiyat, resim, tiyatro ve sinema olarak dört sanat dalına ayrılmıştır ve bu dallarla ilgili yaklaşımlar ayrı başlıklarla özetlenmiştir. Ancak bu başlıkların öncesinde grubun toplumsal kimliğinden söz edilmekte, toplumsal sınıfların edebiyat yaklaşımı yorumlanmaktadır. Özellikle "proletaryanın eski akımların sanatsal yöntemleriyle tatmin edilemeyeceği, ayrıca omuzlarında pek çok hizmet ve erişim taşıyan sol sanat"ın beğenilmemesini, "umutsuz bir süprüntü ve hatta daha da kötüsü, şarlatanlık" olarak görülmesini anlayamadıkları belirtilmektedir. Açıkça gruba yönelik bu saldırılara karşın OBERİU kendi çıkışını "devrimci sol sanatın yeni müfrezesi" olarak açıklamakta ve proletarya sanat kültürünün yalnızca sol sanatla sağlanacağını vurgulamaktadır.

Manifestoda şiir yaklaşımı da grubun kendini tanımlamasıyla başlamaktadır: "Biz, OBERİU'cular kendi sanatımızın dürüst işçileriyiz. Yeni dünya algısının, yeni sanatın ozanlarıyız. Yalnızca yeni şiir dilinin yaratıcıları değil, yaşam ve yaşam konularında yeni algının da yaratıcılarıyız. (...) Çok sayıdaki ahmağın diliyle çöplüğe çevrilmiş, 'deneyimler' ve 'duygulanımlar'la yosun tutmuş dünya da kendi somut cesur biçimlerinin tüm temizliğiyle şu an yeniden doğuyor". Özellikle bu satırlardaki üslup ve cesur çıkış, Rus fütürizminin ünlü manifestosu *Toplumsal Zevke Tokat'ı (Poşçyoçına obşçestvennomu vkusu, 1912)* anımsatmaktadır. Tüm çağrışımlara karşın OBERİU, Rus fütürizminin kuramlarından bağımsız bir varoluş sergilemek istediğini manifestosunun bir sonraki cümlesinde yansıtmaktadır: "Bize akılötesinden daha büyük düşman ekol yoktur".

Uygulamalarındaki yakınlıklarına karşın OBERİU, Rus edebiyatında avangardın başlıca temsilcisi olan fütürizmin ardılı olarak kabul edilmek istememiştir. "Etiyle kemiyle biz gerçek ve somut insanlarız, sözcüğü kısırlaştıran, onu güçsüz ve anlamsız bir p...e <yazarın kısaltması> dönüştürenlerin ilk düşmanları biziz". Üslup, iddia ve uygulamalarındaki benzerliklerin yanı sıra bu hızlı çıkıştan üç yıl önce, 1925 yılında "DSO

Akılötesi Dilciler Tarikatı" gibi bir ad altında toplanmış olmaları da açıklamadan çelişki duymaya neden olmaktadır. Ayrıca 1924 yılında Ozanlar Birliği'nin anketinde "Şiirde kendinizi hangi akımda görüyorsunuz?" sorusuna Vvedenskiy'in açıkça fütürizm yanıtını verdiği aktarılmaktadır. (Vvedenskiy 733) Yazılarını *"Akılötesinin Yer Küre Başkanı"* olarak imzalayan Tufanov'a göre de Vvedenskiy'i Ozanlar Birliği'ne fütürist olarak kabul etmek mümkündür. (Vvedenskiy 733)⁷ Vvedenskiy'in 1923–1924 yıllarına ait olduğu düşünülen ilk dönem yapıtlarından olan "СЕЛЬСКИЙ ИЗАБЕЛ. аНЕГДОТ" ("SELSKiy izABEL. aNEGDOT) başlıklı şiiri de semantik çağrışımlara açık olsa da, fonetik, morfolojik, semantik sapmalar dışında grafiksel dizimle fütürist şiirlerden ayırt edilemeyecek bir örnektir. OBERİU'nun karşı çıktığını açıkladığı "akılötesi" dil ("zaumnıy" yazık) anlamdan bağımsız, ancak morfolojik, etimolojik, fonetik özelliklerinin duyumsanacağı yeni sözcük türetme yöntemlerinden biri olarak özellikle Hlebnikov ve Kryuçonih'in geliştirdiği ve kübofütürizmin benimsediği şiir dilini yenileme kuramlarının başında gelmektedir. OBERİU'nun, özgün ses denemeleri, anlamlarından arındırılmış özgün sözcüklerin türetilmesi, söz diziminin, gramer ve yazım kurallarının göz ardı edilmesi, grafiksel dizim ve tasarımla görsel algının uyarılması gibi arayış ve uygulamalarıyla kuralcı ve klasik estetik anlayışına dayalı şiir algısında devrimi hedefleyen Rus fütüristlerine ve ilk çıkışını fütürizmin deneyselliğini bilimsel temellere dayandırarak gerçekleştiren Rus biçimcilerinin çekirdeği olan OPOYAZ'a yakınlığı açıktır. Aleksandr Vvedenskiy'in yukarıda sözünü ettiğimiz şiiri gibi, "александрвведенский" şeklindeki büyük harf kullanmadığı ve bitişik yazdığı adı bile gelenek karşısı çıkışını kolayca yaygınlaştırabileceği bir örnek olarak gösterilebilir. Her ikisi de avangart sanat temsilcileri arasında yer alan, yaşam biçimi, sol ve skandal nitelikli sanat yorumu açısından Harms'ın Mayakovski'ye yakınlığı da ayrıca dikkat çekicidir.

OBERİU manifestosunun devamı, sanatın günlük yaşamdan bağımsız bir varoluşu olduğunu kanıtlamaya yöneliktir. Grup, edebiyatın nesnesini ve dilini, fütüristlerin de benzer iddiada buldukları gibi, "asırlık edebiyat yaldızı"ndan arındırarak, "kabuğunu temizleyerek" ona somutluk kazandırdıklarını savunmaktadır. Bu durumda "çıplak gözle" görünenler karşısında OBERİU sanatının "gerçekçi" veya "mantıklı" olmadığı gibi karşı çıkışlar sorgulanmaktadır. Nesnenin somutlaştırılmasında sanat mantığının yattığı, yaşam mantığının buna uymadığı belirtilmektedir.

⁷ Rus fütürizmi ve "akılötesi" dil konularında ayrıntılı bilgi için bkz. M.Ö. Parer, "Rus Edebiyatında Fütürizm", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2002, 42, 1-2, ss.43-65. Erişim: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1012/12285.pdf>

Örneğin güzelliğiyle hayran bırakan bir kadın figürünü ressam, anatomik yapısına aykırı da olsa bir mala gibi çizebilir. Böylece nesnenin, konunun, sözcüğün ve eylemin anlamı genişletilmektedir. OBERİU toplumsal konumunu somut dünyanın, nesnenin ve sözcüğün insanı olmakla, dönemin çağrısını da "dünyayı bir işçi eliyle duyumsamak, nesneyi köhnemiş eski kültürlerin çöplüğünden arındırmak" şeklinde açıklamaktadır. Bu tür çıkışların başta fütürizm olmak üzere proleter kültürden beslenen sanat anlayışını benimseyen tüm yönelim ve gruplarda ortak olduğu kolayca görülebilir.

Manifestonun son bölümündeki tiyatro anlayışı, OBERİU'nun sanat yorumunu somutlaştırıcı niteliktedir. Burada örneklendiği gibi, sahneye çıkan iki kişinin hiç konuşmadan, birbirlerine yalnızca hareketlerle bir epizot sunması, yanaklarını şişirmesi, bu olay üzerine seyircilerin gülmesi, klasik izleyiciyi yadırgatsa bile, bir tiyatrodur; kaba güldürü de olsa tiyatrodur. OBERİU sanatının absürt uyumsuzluk yöntemi manifestoda örneklendirilmektedir. Bir bakanı canlandıran oyuncunun dört ayak üzerinde yürümesi ve kurt gibi uluması veya bir Rus mujiğinin sahnede üstelik Latince tirat okuması, OBERİU'nun sanat anlayışında mümkün görünmektedir. Manifestonun bu kısmındaki diğer örnek, teknolojik olanakların devreye girdiği geniş kitlelere seslenebilen sahne gösterilerine benzemesi açısından dikkat çekmektedir. Sahnede bir sandalye, üzerinde bir semaver durmaktadır. Kaynayan semaverden buhar yerine çıplak eller yükselmektedir. "Bize gelirken, bütün tiyatrolarda görmeye alışık olduğunuz şeyleri unutun" sözleri, bölümün ve genelleştirilirse OBERİU'nun sanat anlayışının özü olarak kabul edilebilir. Günlük yaşamdan sahneye aktarılan konu ve nesnelere, alışılmış işlevlerinin farklılaştırıldığı, yeni, tiyatral bir işlev kazandırılmaktadır. Somut nesne ve konuların sahnede karşılıklı etkileşimi ve çarpışmasıyla bu uygulamanın gerçekleştiği belirtilmekte, bunun örneği olarak da Harms'ın *Yelizaveta Bam* oyununa çağrıda bulunularak manifesto sona erdirilmektedir.

Manifestoda duyurusu yapılan *Yelizaveta Bam*'ın (1927) Harms'ın ününün artmasında etkisi çoktur. Oyunun adı, yakın döneme dek çocuk tablolarının özellikle yeni yıl kartpostalları olarak kullanıldığı 20. yüzyılın önde gelen Peterburg'lu bayan ressamlarından Yelizaveta Byom'un adına açık bir göndermeyle oluşturulmuştu. Ayrıntı olarak değerlendirilebilecek bu nokta, OBERİU'nun çocuk yazınıyla bağlantısına ilişkin bir gönderme olarak dikkate alınmalıdır. *Yelizaveta Bam* 1928 yılında ilk kez sahnelendiğinde Avrupa absürt tiyatrosunun özünü daha o yıllarda örneklede. Oyuna ilişkin yorumlarda insanın varoluşundaki absürtlüğün *Yelizaveta Bam*'da dinamik bir absürt komediyle örtüldüğü dikkate alındığında aslında bu oyunun gerçekliğin trajik boyuta varan natüralist

betimi olduğu açıklanmaktaydı. (Nikolayev 724) Harms OBERİU döneminde şiirin yanı sıra minyatür öyküde düzyazı örnekleri de verdi. Parodi, absürt diyalog ve grotesk, yapıtlarının ayrılmaz öğeleri oldu.

OBERİU'nun sosyal etkinliklerini yürütme sorumluluğunu üstlenen Harms 1930'lu yılların başında, daha önce de olduğu gibi sol sanatın birleştirilmesine odaklandı. Bu bağlamda Mayakovski'nin yayınladığı "Noviy LEF"te yer vermeyi düşündüğü OBERİU üzerine makalesiyle birlikte, dünyaya bakış açılarını kendilerine yakın bulduğu yazarlarla Rus biçimcilerinin çalışmalarının OBERİU'nun yazılarıyla bir arada toplanacağı "Arşimet'in Hamamı" ("Vanna Arhimedada") adlı bir derleme çıkarmayı planladı. Ancak bu projeyi hayata geçiremedi. Harms, Vvedenskiy ve bazı OBERİU temsilcileri için çocuk yazını tek geçim kaynağı ve bir tür sığınak oldu. 1927 sonunda S. Marşak ve N. Oleynikov'un desteğiyle çocuk dergisi "Yoj"da yer verilen Harms'ın ilk şiirlerinin ardından 1928–1930 yılları arasında 20 kadar şiir ve öyküsü yayınlandı. 1928–1931 yılları arasındaysa devlet yayınevi olan Gosizdat, Harms'ın 9 çocuk kitabını bastı. Harms ve Vvedenskiy'in yazgılarındaki kesişme burada da kendini gösterdi. 1928–1941 yılları arasında Vvedenskiy'in resimlerle bezenmiş şiirleri 32 kitap halinde yayınlandı.(Kasack 72) Harms 1930 yılının başından itibaren yayınlanan çocuk dergisi "Çij"in sürekli yazarı oldu. Özgün doğasını kolaylıkla ortaya koyabildiği çocuk yayınları Harms'ın ününü artırdı.

OBERİU'nun 1 Nisan 1930'da Leningrad Devlet Üniversitesi yurdunda gerçekleştirdiği sunumun son olacağı henüz bilinmiyordu. "Smena" gazetesi 1930'un 81. sayısında L. Nilviç imzasıyla "Edebiyat Jonglörülüğü" başlığını taşıyan yazıyla OBERİU sunumunu "edebiyat serserilerinin saldırısı" sözleriyle ağır biçimde eleştirdi. OBERİU'nun sanat yorumu "proletarya diktatörlüğüne karşı bir protesto"ydü. OBERİU'nun tarihsel sonu olarak bu yazı gösterilmektedir. (Kobrinskiy 190; Kasack 289) Duvarlarında "Biz börek değiliz" gibi sloganların asılı olduğu gösteriye dair Nilviç, OBERİU'nun "anlamsız şiirine, akıldışı jonglörülüğü"ne Sovyet Yazarlar Birliği'nin neden sabır gösterdiğini soruyordu. Bu yazı etkisini gösterdi ve 16 Aralık 1931 tarihli toplantıda Nikolay Aseyev, şiirin sosyalizmin inşası yolunda ilerlemesi, "sınıf, ülke, partinin kendisinden beklediği sorunları ve konuları" işleme gerektiğini dile getirdi. (Jakkard 192) Çağdaş incelemelerde yazgının ironisi olarak yorumlanan durum, Aseyev'in de bundan bir süre öncesinde fütürizmin temsilcilerinden biri olmasından kaynaklanmaktadır. (Jakkard 192) N. Aseyev (1889–1963) fütürizmin kübofütüristlere yakın, ancak daha ılımlı bir kolu olan ve Boris Pasternak gibi parlak bir temsilcisi bulunan tsentrüg ozanlarındandı. SSCB rejimine açık desteğini esirgemeyen ozan, ilki 1941 yılında verilen ve SSCB'nin en yüksek resmi ödülü olan 1. Derece Stalin Ödül'ü olan altın madalyon ve 100.000 Rubleyle ödüllendirilecekti. (Lauretı stalinskoy premii)

İlerleyen tarihsel süreç, OBERİU yazgısının aslında grubun ortaya çıkış tarihiyle bağlantı kurmamıza neden olabilecek olaylarla şekillenmiş olduğunu gösterecekti. 1927 yılı, devrim sonrasında Sovyet Rusya'sında kısmen var olan sanatta özgürlüğün yok olmaya, sosyalist gerçekçilik adına tüm yazar ve ozanların Sovyet Yazarlar Birliği adıyla tek çatı altında toplanmaya, "edebiyat grubu" kavramının Sovyet karşıtı olarak algılanmaya, programlı ve katı sansürün işletilmeye yüz tuttuğu sürecin arifesi sayılabildi. Grubun yayın yapmamış, belki de aslında yapamamış olması da bu nedenlere bağlanarak açıklanmaktadır. (Kobrinskiy 185)

Harms 1931 Aralığında "devrim karşıtı yayınlar" yaptığı gerekçesiyle Gosizdat'ın çocuk yayını bölümünün diğer çalışanlarıyla birlikte tutuklandı. Harms, Vvedenskiy ve Bahterev'in aynı sırada tutuklanmasıyla OBERİU dağılmış oldu. 58. madde gereği toplumu "akıldışı"⁸ şiirlerle sosyalizmin ülkülerinden alıkoymak"la suçlanıyorlardı. Oysa Vvedenskiy'in tutuklamasında bir yoruma göre Çar II. Nikola onuruna kadeh kaldırması neden olmuştu. Bu tutuklanma nedenine dair başka bir yorum, 1980'li yıllarda Harms ve Vvedenskiy'in yapıtlarını yurtdışı yayınına hazırlayan ve yorumlayan ve bu nedenle Sovyet karşıtı edebiyatı yaydığı için kendisi de 1983 yılında tutuklanarak 7 yıl toplama kampına mahkûm edilen, 1987 yılında özgürlüğüne kavuşan filolog M. Meylah'tan (M. Meylah) aktarılmaktadır. Meylah'ın yorumuyla Vvedenskiy'in "monarşizm anlayışı tamamen kendine özgüydü" ve Vvedenskiy çarlık döneminde "tesadüfen de olsa doğru düzgün bir insan bulunabiliyordu" şeklinde konuşabiliyordu. (Gerasimova 13) Vvedenskiy'in monarşizm yanlısı olduğu sorgulama tutanaklarındaki ifadesinde de geçmektedir: "Benim için monarşik ruh hali de aynı zamanda kişisel olarak ayırt edici özelliكتedir. Politik kredomu üç sözcükle tanımlamaktayım; *Tanrı, Çar ve din*". (Harms 337) Ozanın Harms ile aynı evde oturması da anılan tutuklanma gerekçelerinden biridir. 13 Temmuzda Vvedenskiy, Harms gibi Kursk'a sürgüne gönderildi. İki ozanın 1932 sonbaharında Peterburg'a dönüş izni alabilmesi, yeni Sovyet iktidarının ılımlı yaklaşım gösterebileceği İ.P. Yuvaçyov'un özel çabaları sonucunda oldu; Harms'ın babası olan İ.P. Yuvaçyov "Narodnaya volya" adlı gizli halk hareketinin üyelerindendi; çarlık karşıtı savaşa aktif katılım göstermiş ve bu nedenle önce idam cezasına çarptırılmış, sonra da uzun yıllar Sahalin'de kürek mahkûmu olarak tutulmuştu. Oysa 1930'ların başı, aynı koşullar altında büyük acılar çeken ozan Anna Ahmatova'nın sözleriyle aktarıldığı gibi, henüz "vejetaryen" dönemdi; (Kobrinskiy 190) Stalinist "büyük temizlik", "büyük tasfiye", "büyük terör" öncesiydi. Anımsanacağı

⁸ Burada "akıldışı" olarak anılan, daha önce "akılötesi" olarak kavramsal karşılığını kullandığımız fütürist dil kuramı "zaumnıy"dır. Bu terim, özellikle Sovyet yazınında sanat kuramından söz edilmediği durumlarda genellikle "saçmalık" karşılığında kullanılmıştır.

gibi, 1936–1938 yılları arasındaki bu kanlı hareket yalnızca rejim karşıtlarını değil, partilileri, hükümettekileri ve hatta sivil polisi kapsadı. "Yejovşçına" sözüyle de adlandırılan hareketin baş aktörü Yejov ve çevresi de tasfiye sona ermeden kurbanlarıyla aynı yazgıyı paylaştı. Tarihte Stalinizmi faşist rejimlerden ayırdığı kabul edilen Yejovşçına olgusunda iktidarın merkezi "en tehlikeli yer" olarak yorumlanıyordu; çok sayıda Politbüro, merkez komite üye ve görevlileri, parti lider ve üyeleri Stalin tarafından öldürülmüştü. (Zizek 67-68) Çocuklardan bile rejimi eleştiren anne ve babalarını ele vermesi isteniyordu. (Riasanovsky ve Steinberg 547) Aynı evi paylaşan eşlerin birbirlerinden kendi geçmişlerini gizlediklerinin anlaşılması, geçmişlerinin benzer olduğunun aydınlanması için bazı tesadüfler olması ve onlarca yıl geçmesi gerekti. (Figes 30) KGB verilerine göre 1937–1938 yıllarında 1.372.329 kişi tutuklanmış, bunlardan 681.692 kişi idam edilmişti. Aynı yıllarda Gulag toplama kamplarında 115.922 kişinin öldüğü belirtilmektedir. (Smertnaya kazn v SSSR; Bolşoy terror) Tutuklanana isnat edilen suçlar ağır baskı ve işkence altında kabul ettirilmişti. Stalin terörünün daha zirveye ulaşmadığı bu dönemde, ilk tutuklamaların ardından serbest kalan ve Peterburg'a dönen hiçbir OBERIU temsilcisinin, kişisel görüşmeleri sürmesine karşın yeniden bir araya gelme denemesi olmadı.

Harms, OBERIU'nun diğer temsilcileri gibi, artık "masa başı"nda yazıyordu. Minyatür düzyazılarını 1933'ün ikinci yarısından itibaren "Çij"de yayınlanmaya devam etti. Wilhelm Busch'un *Max und Moritz* adlı çocuk öyküsünü *Plih ve Plyuh* adıyla uyarlayarak çevirdi ve "Çij" in 1936 yılı 8-12. sayılarında yayınladı. 1937 yılında ayrı basımı da yapılan yapıt, aynı yıl L. Kon'un "Mizah Üzerine" ("O yumore") başlıklı yazısıyla ağır biçimde eleştirildi ve çocukların kimin düşman, kimin dost olduğunu bilmek istedikleri açıklandı. (Nikolayev 725) Harms bu sırada ağır maddi sorunlar ve ruhsal bunalımlar geçirmekteydi. Durumunda düzelme olmayacağına dair endişelerini günlüğünde sık sık dile getiriyordu. Vvedenskiy ise 1934 yılındaki ikinci evliliğinin ardından yaşamını Harkov'da sürdürmeye başlamıştı. O da Harms gibi çocuk yazınına yönelmişti; *Kim? (Kto?, 1930)* adlı poemasını çocuklar ezbere okuyor, Grimm Kardeşler'den masal uyarlamalarını çok seviyorlardı. (Nikolayev 143) İlerleyen yıllarda da Harms ile yazgı ortaklığı ayrı kentlerde de olsa sürdü; ikisi de büyük yoksulluk içinde açlık çekiyordu. 1937 yılında Harms "Adam evinden çıkmış..." ("İz doma vişel çelovek...") dizesiyle başlayan çocuk şiiri, Vvedenskiy ise *Maşa Adlı Kız (O devoçke Maşe...)* başlıklı çocuk öyküsü nedeniyle kovuşturulmaya uğradı. Harms'ın evinden çıkan adamı birden bire ortadan kayboluyor, Vvedenskiy'in 1 Mayıs gösterilerine giden Maşa'sıysa boyu nedeniyle ancak ayaklarının ucunu görebiliyordu. Rejimin bu yapıtları

açık alay olarak yorumlamasıyla hiçbir yayın yapamayan iki ozan da tek geçim kaynağından yoksun kaldı. (Kobrinский 190) 1938'de "Çij"de Harms'ın yeni yapıtları yayımlandıysa da, bir yıl sonra dergi politik görüşünü açıklamasını, Stalin'e bağlılığını göstermesini istedi. *Bir Mayıs Marşı* (*Pervomayskaya pesnya*) ve *Turnalar ve Gemiler* (*Juravli i korabli*) adlı şiirleri bu isteğin uzantısı oldu.

OBERİU gibi, Harms ve Vvedenskiy'in de doğdukları Peterburg, artık uzun zamandır Leningrad adını taşıyordu; yaşamı birden bire son bulan pek çok insan gibi kent de dönüşümün simgesi olarak isim değiştirmişti. Bahterev ve Druskin dışında OBERİU'nun tüm üyeleri genç yaşta yaşama veda etmişti. Kimi OBERİU üyelerinin çocuk yazınına yöneldiği 1930–1940 yıllarında Bahterev'in yazdığı oyunlardan *Başkomutan Suvorov*'un (*Polkovodets Suvorov*) Stalin'in takdirini kazanması, yazarın uzun yaşamının ardındaki gerçek olarak gösterildi. (Jakkard 406) Vladimirov ve Vaginov, üç yıl arayla genç yaşta tüberküloz sonucunda, Doyvber ve Lipavski ise cephede öldü. OBERİU'nun Komünist Partisi'ne üye tek temsilcisi olan Oleynikov, Troçki taraftarı olmakla suçlanarak kurşuna dizildi. Zabolotskiy altı yılını (1938–1944) geçirdiği toplama kamplarından sağ kurtulabilenlerdendi. 1995 yılında Kazan'daki resmi evrakın açılmasıyla, gerçek nedene dair şüpheler hâlâ var olsa da, Vvedenskiy'in Harkov'dan alınarak Kazan'a götürüldüğü trende, 19 Aralık 1941 tarihinde bronşiyal pnömoniden öldüğü kayıtlara geçti. Harms 1941 Ağustosunda tutuklandı. Harms'ın sorguda "Sovyetler Birliği savaşı ilk gün kaybetti. Leningrad ya hemen kuşatılacak, ya açlıktan kırılacak, ya da taş üstünde taş bırakılmadan bombalarla yıkılacak. O sırada Baltflot⁹ teslim olacak, Moskova ise bunun ardından çarpışmadan teslim olacak" dediği, arşiv belgeleriyle kayda geçirildi. (Harms 423) Bu ifadenin ardından kendisinin hiçbir şekilde Almanlara karşı savaşmaya zorlanamayacağına ilişkin sözlerine yer veriliyor, Sovyet iktidarından "nefret ettiği" belirtiliyor ve sözlerini "benim için Alman toplama kamplarına alınmak Sovyet egemenliği altında yaşamaktan daha iyidir" şeklinde tamamladığı yazılıyordu. (Harms 424) Arşiv belgeleri arasında Harms'ın Sovyet karşıtı düşüncelerini yaydığı doğrultusunda tanık ifadeleri de bulunmaktaydı: "Yuvaçyov-Harms tanıdıkları çevresinde Almanya ile savaşta sözde SSCB yenilgisinin kaçınılmaz ve mutlak olduğunu anlatıyordu. Harms-Yuvaçyov özel sermaye olmaksızın ülkede düzen sağlanamayacağını söylüyordu. Cephedeki durumu anlatırken tüm Leningrad'ın mayın kaplı olduğunu ve Leningrad'ı savunmaya silahsız erlerin gönderildiğini söylüyordu. Kısa süre sonra Leningrad'dan geriye yalnızca taş yığını kalacağını ve eğer kentte

⁹ Rus donanması Baltık Filosu kısaltmasıdır.

sokak muharebesi olursa, kendisinin Alman cephesine geçeceğini ve Bolşevikleri vuracağını söylüyordu. Harms-Yuvaçyov ülkede iyi yaşamak için tüm proletaryanın yok edilmesi veya köleleştirilmesi gerektiğini söylüyordu".(Harms 435-436) Tanığın sorguya ekleyeceği başka sözü ve kanıtı yoktu. Harms Peterburg'daki Krestı Hapishanesi'ne atıldı. Burası mimari yapısı haç şeklinde olduğu için aynı adla anılan, daha çok hücre cezasına çarptırılmış siyasi mahkûmların yerleştirildiği Rusya'nın en büyük hapishanelerinin önde geleniydi. Stalin terörü sırasında 3 metrekairelik hücrelere 15–17 kişi yerleştirilmişti. (Sledstvenniy izolyator) Sorgu tutanaklarında tutuklunun "sinir bozukluğu" geçirdiğine dair bulgular üzerine hapishanenin psikiyatri heyetine sevk edildiği, heyetin "uzun zamandır şizofreni biçiminde ruhsal bozukluktan muzdarip biri ve bir akıl hastası olarak suçun işlendiği sırada ve günümüzde suçlu bulunamayacağı" kararı sonucunda Harms'ın "toplum için tehlike" oluşturduğu yargısıyla psikiyatrik tedavi için akıl hastalıkları bölümüne alındığı geçmektedir. (Harms 437-439)

Başta Harms olmak üzere Vvedenskiy ve bazı OBERİU üyelerinin günümüze ulaşan pek çok yapıtı, Druskin'in özel çabasıyla korunabildi. Açlıktan hastalanacak hale gelen Druskin, Harms'ın arama yapılan evine güçlükle ulaşarak ozanın tüm elyazmalarını küçük bir bavulla topladı. Leningrad kuşatmasında bile bu bavulu hiç bırakmadığı ve neredeyse yirmi yıl boyunca bavulun gerçek sahiplerinin ortaya çıkacağını umarak beklediği aktarılmaktadır. (Kobrinskiy 191-192) 1960'lı yıllarda bazı belgelerle Harms'ın Peterburg Krestı Hapishanesi'nin akıl hastalıkları bölümünde açlıktan öldüğü kesin olarak açıklandı. Druskin, Harms'ın yapıtlarını önce Rusya'da "samizdat"; kaçak yayın olarak, sonraysa yurtdışında yayınlattı. Elyazmaları, Druskin'in ölümünden sonra, 1980'de Leningrad Devlet Kütüphanesi elyazmaları arşivine teslim edildi.

OBERİU'nun 1960'lı yıllardaki rehabilitasyon sürecinde Lidiya Çukovskaya'nın (1907–1996) etkin çabası oldu. Çukovskaya, yazar Korney Çukovskiy'in kendisi gibi çocuk yazınıyla ilgilenen kızıydı ve fizik uzmanı olan ikinci eşi M. Bronşteyn de Stalin terörünün kurbanlarından. Çukovskaya'nın Stalin dönemi terör gerçeklerini işlediği yapıtları 1980'ler öncesinde ancak Batıda yayınlanabiliyordu. 1966 Nisanında Komünist Partisi'nin XXIII. toplantısında konuşma yapan Şolohov'a açık mektupla verdiği karşılık, OBERİU'nun tarihsel sonucuyla da ilişkilendirilebilir türdedir: "Edebiyat ağır ceza mahkemesinin davası olamaz. Düşünce karşısına düşünce ortaya koymak gerekir, cezaevleri ve toplama kampları değil. İşte kendi dinleyicilerinize bunu açıklamamız gerekirdi, tabi eğer aslında siz kürsüye bir Sovyet edebiyat temsilcisi olarak çıkabilseydiniz". (Çukovskaya) Stalin terörü sırasında giderek artan suskunluk karşısında

insan haklarının savunucusu olarak anılan Çukovskaya ile 1960'lı yıllarda OBERİU yeniden gündeme geldi. OBERİU yazarlarının SSCB döneminde ilk yayınları, oyunlarının ilk gösterimi resmi olarak ancak 1986 yılında yapılabildi. (Kasack 289) Cenevre Üniversitesi'nde görevli filoloji uzmanı J. Ph. Jakkard'ın OBERİU ve Harms'ın sanatı üzerine geniş araştırması 1991 yılında Rusya'da da yayınlandı. Gümüş çağ dönemi 1990'ların başlarına doğru anayurdunda yeniden gün ışığına kavuştu. Başta fütürizm olmak üzere Rus edebiyatı tarihinden adları silinen, ders kitaplarında sövgü sözcükleriyle anılan (Grits 19) dekadana dahil, deneysel ve marjinal akımlar ve temsilcileri için başlayan aklama süreci OBERİU'yu da kapsadı. Günümüzde sürdürülen nitelikli akademik incelemeler, Rus modernizminin fenomen temsilcisi OBERİU'nun tarihsel rolü ve poetikası üzerine değerlendirmelerde yoğunlaşılacağını duyumsatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bıçkov, V.V., "Avangard", S. Levit, *Kulturologiya, XX vek*, Entsiklopediya, 1998.
Web: 05 Mayıs 2013 <http://www.term.ru/dictionary/182/word/avangard>
- Çukovskaya, L., "Mihailu Şolohovu, avtoru *Tihogo Dona*", *Soçineniya v dvuh tomah*, C.2, Moskova: Art-Fleks, 2001. Web: 05 Mayıs 2013 <http://www.chukfamily.ru/Lidia/Publ/sholohov.htm>
- Druskin, Ya. S., "Çinari", A. A. Vvedenskiy, *Vsyo*, Moskova: OGI, 2011, 346-360.
- Figes, O.G., *Karanlıkta Fısıldaşanlar*, Çev. N. Elhüseyni, İstanbul: YKY, 2011.
- Gerasimova, A., "Ob Aleksandre Vvedenskom", *Vsyo*, Moskova: OGI, 2011, 7-27.
- Harms, D., *Sobraniye soçineniy v tryoh tomah*, Sankt-Peterburg: Azbuka, 2011, C. 3.
- Jakkard, J. Ph., *Daniil Harms i konets russkogo avangarda*, Çev., F.A. Perovskoy, SPb.; Akademiçeskiy proyekt, 1995.
- Grits, T.S., "Proza Velimira Hlebnikova", *Literaturnoye obozreniye*, Moskova, 1996, S. 5/6, 19-29.
- Kasack, W., *Leksikon russkoy literaturı XX veka*, Moskova: Kultura, 1996.
- Kobriniski, A. A., "OBERİU: istoriya i poetika", *Russkaya literatura XX veka*, Pod.red. Prof. S.İ. Timina, Moskova: Logos, 2002.
- Mints, K., "OBERİUTI", *Voprosı literaturı*, NO: 1, 2001, Web: 12 Haziran 2013 <http://xarms.lipetsk.ru/texts/minz1.html>.
- Riasonovsky, N.V. ve Steinberg, M.D., *Rusya Tarihi*, Çev. F.Dereli, İstanbul: İnkılap, 2011.
- Roberts, G., *The Last Soviet Avantgarde: OBERIU-Fact, Fiction, Metafiction*, Ed.by G.Roberts, Cambridge University Press, 1997.
- Rudnev, V., "Avangardskoye iskusstvo", *Slovar kulturı XX veka*, Web: 12 Haziran 2013 <http://asmond.tripod.com/xxcent/avangard.htm>
- Nikolayev, P.A. red. *Russkiye pisateli 20 veka*, Moskova: Randevu-Am, 2000.
- Zizek, S. *Stalinizm*, Çev. S. Gürses, İstanbul: Encore, 2008.
- "Avangardskoye iskusstvo", Web: 12 Haziran 2013 <http://asmond.tripod.com/xxcent/avangard.htm>
- "Bolşoy terror", *Politiçeskaya nauka: Slovar-spravoçnik*, sos. İ.İ. Sanjarevski, 2010. Web: 15 Mayıs 2013 <http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/473>
- "Daniil Harms", Web: 07 Mayıs 2013 http://www.kapitoshka-dom.ru/index.php?option=com_content&view=category&id=97:2012-09-28-20-24-09&Itemid=36

"Laureti stalinskoy premii (Premiya imeni Stalina) v oblasti literaturı" Web: 15 Mayıs 2013 <http://www.livelib.ru/selection/16292>

Manifest OBERİU Web: 05 Mayıs 2013 <http://kloun-ada.ru/manifest.htm>

"M.Meilah", *Litsa russkoy literaturı*, Web: 15 Mayıs 2013 <http://gallery.vavilon.ru/people/m/meilah/>

"Russkiy avangard", *Russkaya filosofiya: slovar*, Pod.red. M.A. Maslina, V.V. Sapov, Moskova: Respublika, 1995, Web: 07 Mayıs 2013 <http://www.term.ru/dictionary/198/word/ruskii-avangard>

Sledstvennyy izolyator No.1-"Kresti", Web: 01 Haziran 2013 <http://www.petersburg-history.narod.ru/p307.htm>

"Smertnaya kazn v SSSR v 1937–1938 gg", Stalin: vremya, lyudi, imperiya, Web: 01 Haziran 2013 <http://stalinism.ru/repressii/smertnaya-kazn-v-sssr-v-1937-1938-gg.html>;